

УДК 378.147.015.3-056.2/.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-1-10>

Зоя ШАРЛОВИЧ,

кандидат педагогічних наук,

ад'юнкт Міжнародної академії Прикладних наук в Ломжі (Польща)

E-mail: zoia.sharlovych@mans.edu.pl

ORCID: 0000-0001-8115-9838

Віктор Миколайович ФЕДОРЧУК,

кандидат психологічних наук, доцент,

професор кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності

імені Т. Сосновської

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

E-mail: vmfedorchuk@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5650-4713

Марина Борисівна ВОЛОЩУК,

викладач кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності

імені Т. Сосновської

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

E-mail: marinabormv@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3600-6792

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Вступ. В розвитку життєдіяльності суспільства та діджиталізації сучасного світу оволодіння іноземними компетентностями у комунікації та взаємодії в професійній діяльності набувають дедалі більше актуальності. У пошуках власного місця у суспільстві самоідентифікації молоді у професії, під час її здобуття у молодій людині з особливими освітніми потребами (ООП) виникає безліч стереотипів та бар'єрів стосовно власного інтелектуального потенціалу, практичного застосування компетентностей, здобувачі освіти з ООП переживають кризові стани, які перешкоджають повноцінному розвитку особистості.

Мета та завдання – продемонструвати наявні та актуальні засоби формування іноземної компетентності в здобувачів з ООП, виявити особливості виникнення психологічних бар'єрів під час вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, дослідити й запропонувати основні підходи до формування іноземної компетентностей та подолання даних бар'єрів у закладах освіти інклюзивного напрямку.

Результати. В опануванні іноземної мови здобувачами освіти спостерігається ряд бар'єрів, які спричиняють проблеми у сприйнятті іноземної лексики та оволодінні практичних навичок спілкування іноземною мовою.

На нашу думку, ключовим у формуванні іноземної компетентності, профілактиці і подоланні психологічних бар'єрів слід виділити ефективну організацію навчання, переміщення акценту із засвоєння теоретичних знань до практичної комунікативної діяльності, демонстрації практичної цінності іноземної мови в іноземному просторі, в професійному спілкуванні, професійному становленні та кар'єрному зростанні майбутніх фахівців в галузі економіки, соціальної роботи, фінансів, обліку і оподаткування, психології тощо.

У статті, відстоюється думка про те, що кожен здобувач освіти, не зважаючи на складність у зв'язку із фізичним чи ментальним порушенням здоров'я, має не лише конституційне право, а й моральне і духовне, рівні можливості для формування іноземних компетентностей та опанування іноземної мови за професійним спрямуванням. У цьому контексті важливий вибір інструментарію для роботи викладача із здобувачем освіти з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: бар'єри, інклюзивне середовище, іноземна мова за професійним спрямуванням, іноземні компетентності, комунікативні бар'єри, методи, особи з особливими освітніми потребами, психологічні бар'єри, студенти з інвалідністю.

Zoia SHARLOVYCH,
PhD in Pedagogics,
Adjunct of International academy of applied sciences in Lomza (Poland)
E-mail: zoia.sharlovych@mans.edu.pl
ORCID: 0000-0001-8115-9838

Victor Mykolaiovych FEDORCHUK,
PhD in Psychology, Associate Professor,
Professor of the Department of of the Department of social work,
psychology and socio-cultural activity named after T. Sosnovska,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education,
"Kamianets-Podilskyi State Institute"
E-mail: vmfedorchuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-5650-4713

Maryna Borysivna VOLOSHCHUK,
Lecturer of the Department of Social Work, Psychology and Socio-Cultural Activity
named after T. Sosnovska,
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education,
"Kamianets-Podilskyi State Institute"
E-mail: marinabormv@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3600-6792

FEATURES OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION DURING THE LEARNING OF THE FOREIGN LANGUAGE FOR THE STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

In the development of the society and digitalization of modern world the mastering of the foreign competences skills in the communication and interaction in the professional activity become more and more relevant. Youth with special educational needs (SEP), looking for the own place in the society, it`s self identification in the profession, during the learning of foreign language has a plenty of stereotypes, as well as a lot of barriers arise, regarding with own intellectual potential, practical use of competences. Besides, during the learning youth with SEP experience the crisis states, which hinder the full development of the personality.

Purpose. To demonstrate available and relevant means of the foreign competence formation for the youth with SEP, to identify the features of the arising psychological barriers during the foreign language for the special purpose learning, to study and propose main approaches for the formation of foreign competence and overcoming of the current barriers in the institutions of education of the inclusive direction.

Results. During the learning of the foreign language by the students a wide row of barriers arise, which cause problems in the perception of foreign vocabulary and mastering of practical skills of foreign language communication.

In our opinion, the key factors in the formation of foreign language competence, prevention and overcoming of psychological barriers should be the effective organization of training, the shift of emphasis from the assimilation of theoretical knowledge to practical communicative activities, the demonstration of the practical value of a foreign language in a foreign language space, in professional communication, professional development and career growth of future specialists in the field of economics, social work, finance, accounting and taxation, psychology, etc.

The article advocates the opinion that every student, regardless of the difficulty in connection with a physical or mental health disorder, has not only a constitutional right, but also a moral and spiritual one, equal opportunities for the formation of foreign language competences and mastery of a foreign language in a professional direction. In this context, the choice of tools for the teacher`s work with a student with special educational needs is important.

Key words: *barriers, inclusive environment, foreign language for special purposes, foreign-language competences, communicative barriers, methods, persons with special educational needs, psychological barriers, students with disabilities.*

Вступ. В розвитку життєдіяльності суспільства та діджиталізації сучасного світу формування іншомовних компетентностей набуває дедалі більше актуальності. У пошуках власного місця в суспільстві молодій людині з інвалідністю, самоідентифікації молоді у професії, під час її здобуття, у молоді з особливими освітніми потребами (ООП) виникає безліч стереотипів та бар'єрів стосовно власного інтелектуального потенціалу.

У суспільстві саме спілкування відіграє чи не найважливішу роль в побудові системи взаємин у суспільстві, в організації, в малих та великих групах. Так, в організації, за результатами дослідження, ефективність горизонтальних комунікацій складає 90%, що пояснюється таким чином – колеги, які працюють на одному рівні управління, чудово розуміють характер праці своїх колег. За результатами дослідження саме вертикальні комунікації менш ефективні, ніж горизонтальні, оскільки лише 20–25% інформації, що надходить від дирекції, доходить до працівників і правильно розуміється ними. Тобто, в 4-ох з кожних 5-ти випадків інформація до працівників не доходить або грубо перекручується.

Розуміючи комунікацію як важливу складову побудови взаємовідносин у іншомовному та мультикультурному комунікативному просторі, слід розглянути особливості розвитку іншомовної та міжкультурної комунікації. Оскільки міжкультурна комунікація включає взаємодію «з іншою культурою вимагає певних знань та умінь, зосередженості на успадкованих та усталених нормах соціальної практики людей, які належать до різних національних та етнічних спільнот», у побудові взаємовідносин співпраці та партнерства в контексті міжкультурної комунікації бар'єри спілкування виникають через різницю у соціокультурному середовищі [15, с. 87].

Дослідження відомих філософів і мовознавців (Ф. Браса, В.фон Гумбольдта, В. Лейбніца, В. Вундта, О.А. Потебні та ін.) є одними з основоположних у розвитку вивчення міжкультурної комунікації як науки. Проблеми міжкультурної комунікації вивчають західні дослідники К. Бергер, Е. Гірш, Г. Гофстеде, Е. Холл, С. Даль, які розробляли теорії міжкультурної комунікації та робили спроби пояснити цей феномен з різних точок зору. У роботах західних дослідників Р. Ле Коадіка, Ч. Кукатаса, Дж. Ролза, М. Уолцера, Ч. Тейлора, О. Хеффе та ін. пропонуються та розробляються різні теорії мультикультуралізму.

Серед українських дослідників питанню розвитку мультикультуралізму присвятили свої роботи А. Колодій, С. Омельченко, О. Шульга та ін.

В європейській науці в розгорнутому варіанті ідея мультикультуралізму представлена в роботах Чандрана Кукатаса, професора Лондонської школи економіки, який визначаючи 5 варіантів реакції на проблему зіткнення культурних парадигм, виділяє ізоляціонізм, асиміляторство, м'який мультикультуралізм, жорсткий мультикультуралізм та апартеїд. Дослідник виділяє насамперед м'який мультикультуралізм, який, на його думку, передбачає підтримку загального культурного поля, проповідує рівне і рівнозначне ставлення до етнічних культур, які хочуть зберегти локальну своєрідність [16].

На думку Ю.В. Задунайської, іншомовну комунікативну компетентність розглядають як «володіння певною системою умінь і навичок міжособистісного спілкування достатніх для досягнення поставленої суб'єктом комунікативної мети» [9, с. 2–3]. Тому іншомовна комунікативна компетентність, на думку дослідниці, охоплює не лише мовні і мовленнєві вміння і навички, а й соціально-психологічні навички, які забезпечують взаємодію з людьми, полегшують розв'язання міжособистісних проблем [9, с. 2–3]. Саме оволодіння іншомовними компетентностями дозволяє уникнути конфліктних ситуацій та сприяє розумінню членів суспільства в умовах мультикультуралізму та іншомовного простору.

У «Плані дій щодо створення єдиного європейського індикатора провідних компетентностей» (The European Indicator of Language Competence) іншомовна комунікативна компетентність розкривається через такі три компоненти, як: лінгвістична компетентність (система внутрішнього засвоєння комунікантом знань щодо функціонування іноземної мови, що виявляється в їх використанні в мовленнєвій діяльності); комунікативна компетентність (володіння властивими кожному висловлюванню правилами, які підпорядковуються загальним правилам граматики, що забезпечує здатність використання мови в процесі комунікації), а також соціальна компетентність (що містить соціолінгвістичний, соціокультурний і професійний складники, що сприяють реалізації основної мети сучасної освіти, коли іноземна мова постає засобом соціокультурного розвитку особистості, збагачення знаннями нової культури) [10, с. 34]. На думку В.М. Чорної рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності суб'єктів «виступає визначальним фактором, що обумовлює рівень ефективності комунікативного процесу в цілому» [22, с. 83].

У дослідженнях не прослідковується єдиний підхід для визначення структури іншомовної комунікативної компетентності. Хоча в загальному структуру іншомовної комунікативної ком-

петентності можна осмислити у сукупності лінгвістичної, прагматичної та соціолінгвістичної компетенції. На думку М. Кенела, складовими структури іншомовної комунікативної компетенції є такі компетенції як: дискурсивна компетенція, стратегічна компетенція, соціолінгвістична компетенція, лінгвістична компетенція [26, с. 2–27].

В дослідженні науковців фіксуються різні підходи до вивчення мультикультуралізму, іншомовного простору та міжкультурної комунікації, однак серед одних з найважливіших проблем та бар'єрів слід виділити: мовні бар'єри – неспроможність висловити думку у повній мірі через недосконале знання мови – посередника чи мови одного з учасників спілкування; бар'єри сприйняття – інший світогляд, менталітет; бар'єри, які зумовлені впливом культури – непорозуміння через кардинально інші культурні цінності; бар'єри як результат невербальної комунікації, вражень, дистанції (соціальної, інтимної, особистої, публічної) [4].

Виходом з ускладнень і непорозуміння в мультикультурному спілкуванні є емпатичний підхід. На думку О.В. Ребрій, емпатичний підхід передбачає «мисленнєве, інтелектуальне та емоційне проникнення у внутрішній світ носія іншої культури. Завдяки цьому виникає здатність людини уявити себе на місці іншої людини прийняти її світогляд. Головне правило міжкультурної комунікації відтворює сутність емпатичного підходу: поведься з іншими так, як вони поводитися б самі з собою» [18, с. 20].

Складність в опануванні іноземної мови за професійним спрямуванням спостерігається на комунікативному рівні та опануванні граматики іншої мови. Педагоги та науковці досліджують ряд форм, технік, методик, завдяки яким вивчення та формування іншомовних компетенцій, на їх думку, стає ефективнішим. Так, вивчення іноземної мови в позааудиторний час, на думку Глуцької Т.В. та Сандовенко І.В., має за змістом такі форми як «змагальні (конкурс, олімпіада, вікторина); ЗМІ (стінгазета, оголошення, дайджест, виставкавікторина); культурно-масові (екскурсія, вечір-свято, вечори-хроніки у зв'язку зі знаменними подіями тощо); політикомасові (форум, фестиваль, прес-конференція)» та надає «широкі можливості щодо виховання особистості майбутнього фахівця, оскільки вона є особливим соціокультурним середовищем, умовою для саморозвитку, реалізації власних творчих здібностей студентів, а також соціально-культурної ідентифікації та самовизначення» [5].

Розгалужене вивчення проблеми навчання іноземної мови дітей з ООП шкільного віку висвітлено в працях, які присвячено двом напрямкам: навчання англійської мови дітей з ООП у школі (О. Гончарова [6], І. Камініна [13], С. Чиж [21], К. Шапочки [23], Н. Щерби [24] та ін.). Питання підготовки фахівців іноземних мов до навчання дітей з ООП є предметом досліджень О. Волошиної [3], О. Казачінер [14], А. Степаненко [20] та ін.

Слід відзначити, що змістом сприйняття іноземної мови є не як лише навчального предмета у школі, ЗВО, але й як способу соціалізації дітей з ООП в суспільстві та розглядаються науковцями, які підкреслюють важливість даного підходу в навчанні дітей з ООП іноземної мови, зокрема, О.В. Гребенюк, О.О. Михальчук, Ю.М. Нікітська [7].

Мета та завдання статті – виявити особливості формування навиків іншомовної комунікації та подолання здобувачами освіти психологічних бар'єрів у вивченні іноземної мови за професійним спрямуванням, зокрема, англійської мови як мови міжнародної комунікації. Адже саме викладач має завдання не лише надавати нові знання студентам, а й застосовувати педагогічні заходи превентивного характеру, що передбачатимуть профілактику можливості виникнення психологічних бар'єрів, вибудовуючи відповідну комунікативну інтеракцію та комунікативну стратегію у формуванні іншомовних компетенцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвинена практика викладання фахової англійської мови для нефілологічних спеціальностей, зокрема, ефективними для студентів-економістів в форматі дистанційного навчання, на думку Оксани Ільїної є важливою та задля вивчення англійської мови застосовуються наступні методи навчання: «лексичний метод, task-based method, presentation-practice production method, комунікативний підхід» [12, с. 219]. Серед принципів навчання англійської мови, на думку Оксани Ільїної, є такі принципи як «принцип системності та систематичності, принцип доступності інформації, принцип інтерактивності як взаємодії студента через платформу шляхом виконання певних завдань, принцип комунікативності» [12, с. 219].

В практиці навчання дітей з ООП, з порушенням зору, слуху, опорно-рухового апарату виникає багато бар'єрів до рівноцінного доступу до навчального матеріалу, його засвоєння, для комунікації з ровесниками засобами іноземної мови.

Звертаючись до інноваційного досвіду педагогів-практиків, можна виділити основні форми взаємодії педагога з учнями з інвалідністю. Зокрема, для подолання бар'єрів у вивченні іноземної мови для учнів з порушенням зору, педагогами широко використовуються аудіоматеріали для оволодіння іншомовними комунікативними навиками. Порушення зору в учнів може суттєво вплинути на формування важливих навичок і пізнавальних механізмів в іншомовному навчальному матеріалі, адже у дітей з порушенням зору спостерігається фрагментарність, страждає повнота огляду, сповільненість сприйняття, спостережливості. На думку педагога І. І. Дриги, серед актуальних методів для використання у вивченні англійської мови зі слабозорими дітьми можна виділити наступні:

- перегляд та прослуховування фільмів, мультфільмів, відео, з урахуванням інтересів учня, а також огляд інтерв'ю улюблених акторів і актрис, трейлерів до фільмів/мультфільмів;
- прослуховування пісень (навіть фонового прослуховування);
- прослуховування аудіокниг, під час цього процесу можна виписувати слова по звучанню, знаходити за голосовим пошуком онлайн, коригувати власне написання, завдяки чому слова мимоволі закріплюються в пам'яті навіть з правильним написанням;
- застосування методу Пімслера, який заснований на аудіюванні – аудіо запис відтворює фрази й речення англійською мовою, а потім повторює їх українською;
- опис та підписування предметів, які оточують учня, фіксуючи деталі, що дозволяє активно вводити англійську в повсякденне життя та відзначити практичне значення вивчення мови;
- використання ігор (включаючи ігри на смартфонах та інших гаджетах)/ переведення гаджета на англійську мову;
- ситуативні з повсякденного життя/рольові п'єси, які мотивують розумову діяльність через те, що учні опиняються в ситуації, коли актуалізується їх вміння спілкуватись засобами іноземної мови, вміти слухати та розуміти співрозмовника, обміняти інформацією тощо;
- спілкування з друзями онлайн;
- прогулянки з проговорюванням тощо [8].

На думку педагога, основним завданням тифлопсихології є компенсація «відсутнього зору за рахунок інтенсифікації роботи інших аналізаторів (слуху, дотику), а також формування відчуття перешкоди», з метою побудови образів можуть підключатись процеси уяви, формування логічної пам'яті випереджає розвиток образної пам'яті [8].

В опануванні іноземної мови дітьми з дислексією та з дисграфією найважливіша проблема – це невпевненість. Як зазначає, автор онлайн курсу «Англійська для дітей з дислексією та дисграфією», Олена Українська, саме на окремих заняттях з іноземної мови у процесі спілкування «спілкування з такими ж дітьми повинно зробити їх впевненішими у власних силах» [19]. На думку педагогині, саме спілкування, а не концентрація на вивченні засобів іноземної мови сприяє розвитку комунікативних навичок дітей з дислексією та дисграфією. На її думку у процесі навчання дітей з особливими потребами має здійснюватись ряд педагогічних та корекційних заходів, які запобігатимуть виникненню психологічних бар'єрів у комунікації дітей та оволодінні практичними навиками іншомовного спілкування, використання арт-терапевтичних методик, нейрокорекції, глобального та легкого читання та інших психолого-педагогічних методик.

Для навчання молодших школярів з легким порушенням зору активно використовуються арт-терапевтичні методики. Зокрема, на думку Ю. Бойчука, О. Казачінер, під час використання малювання, виготовлення літер з різних матеріалів (паличок, стрічок, пластиліну), обмацування та відгадування виготовлених із пластиліну літер, малювання пластиліном картини в парах з додержанням рамки малюнка з метою «розвитку дрібної моторики, співвіднесення кольорів» значно полегшувало засвоєння матеріалу з іноземної мови [2, с. 152]. Для опанування навиків читання іноземною мовою учнями з легким порушенням зору Ю. Бойчук та О. Казачінер пропонували тексти «зі збільшеним та більш яскравим шрифтом, які набиралися на комп'ютері та роздруковувалися; з метою розвитку просторової орієнтації – під час озна-

йомлення учнів із прийменниками місця та напряму – використовувалися дидактичні ігри на пошук того чи іншого предмета, захованого в класі» [2, с. 153]. Автори наголошують на тому, що створення інклюзивного середовища для дітей з інвалідністю вкрай потрібне, адже створюється «середовище, де всі учні незалежно від свої освітніх потреб здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, удосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною спільноти» [2, с. 153].

При цьому, залишається відкритим питання щодо вивчення іноземної мови здобувачами освіти з порушенням слуху, слабчущими та нечуючими. На думку А. Замші «оволодіння озвучуванням (вимова), побудова та зміцнення звуко-літерного зв'язку в англійській мові найбільш складні для дітей із порушеннями слуху» [11, с. 93]. А. Замша відстоює думку про те, що існує гостра потреба у застосуванні спеціальних технік та методологій щодо навчання здобувачів освіти з порушенням слуху, адже застосування класичних підходів і стратегій навчання англійської мови, а також «формування вміння читати зокрема стосовно дітей із порушеннями слуху малоефективні через специфіку мовного і мовленнєвого розвитку в умовах слухової депривації» [11, с. 94]. Педагог-дослідник відзначає, що у сурдопедагогіці ще не сформовано комплексний підхід для навчання здобувачів освіти із порушеннями слуху англійської мови як іноземної.

У навчанні іноземної мови для молоді з ООП важливим є створення сприятливого освітнього простору та підбір методів і форм взаємодії під час навчання. Так, для молоді з порушенням (або повною втратою) слуху, враховуючи те, що студенти з порушенням слуху опановують дві форми сприймання інформації – жести мови та оволодіння усним і писемним мовленням. Таким чином, слід відзначити застосування методу навчання «природний слуховий підхід» (Natural Aural Approach), який розроблений канадськими вченими і базується на системі таких принципів як: навчання у звичайному розмовному середовищі; навчання без використання мови жестів, або дактилювання; ефективне використання залишків слухового потенціалу студентів; розвиток природних можливостей студентів із порушенням слуху для оволодіння іноземною мовою [17, с. 475–476].

На думку О. Лубянової, викладачу, який навчає іноземної мови молоді з порушенням слуху слід враховувати, що читання великої кількості текстів одного рівня складності ефективніше, ніж швидке їх ускладнення. Саме підбір та використання коротких, нескладних речень дозволяє поступово ознайомлювати з новою лексикою. Формування іншомовної компетентності на сучасному етапі важливе для ефективної писемної комунікації, «особливо коли йде мова про спілкування людей з особливими потребами, які проживають в різних куточках світу за допомогою мережі Інтернет (приватне чи ділове листування, участь у форумах, конференціях, замовлення товарів, послуг і т.п.)» [17, с. 476]. Таким чином, важливим є контамінація методів для створення успішної комунікативної комунікації для «живої взаємодії», за допомогою різних каналів комунікації і навчання.

Візуальне сприйняття та створення візуального ряду є одним з ключових у формуванні іншомовної компетентності. Так, у викладанні іноземної мови активно використовуються фільми, серіали, пісні для опанування комунікативних тем та розвитку використання активного та пасивного словникового запасу в певній комунікативній ситуації.

З-поміж досліджень слід вирізнити роботи, в яких вивчаються особливості навчання англійської мови з використанням фільмів Дж. Е. Шампу (О. Е. Champoux), Дж. Е. Катчен (J. E. Katchen), Ф. Столлера (F. Stoller) та ін.

Так, Ф. Столлер виділяє 3 етапи відеозаняття: 1 – підготовча робота студентів, які виконують завдання перед переглядом фільму, 2 – власне перегляд; 3 етап – завершальні вправи після перегляду фільму [27]. На думку А.Г. Білової, потрібно додати ще один етап – виконання домашнього завдання по фільму, «адже саме на цьому етапі робиться акцент на письмових вправах» [25, с. 42].

Погоджуємось з думкою А.Г. Білової та вважаємо, що перегляд не лише художніх фільмів, а й уривків діалогів, зокрема, з тематики спілкування під час співбесіди, в офісі, під час переговорів сприяють розвитку асоціативного мислення та засвоєння комунікативної теми. Під час такого заняття студентам з ООП наочно презентується практична значущість вивчення англійської мови за професійним спрямуванням, а сама методика дозволяє проектувати поведінкові

мисленнєво-комунікативні реакції студента, залежно від комунікативної ситуації, застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності – обговоренні тем у діловій сфері, враховуючи професійну спрямованість студентів різних спеціальностей.

Так, під час перегляду відеоматеріалів студентам надається прослуховування (для студентів з порушенням слуху – прочитання титрів), аналіз та побудова послідовності у комунікативній ситуації, події, вправи, проговорювання ключових деталей та висловлювань, які висвітлюють основну думку і є важливими у розумінні сюжету та комунікації, побудова власних висловлювань з комунікативної теми.

Крім того, застосування даної методики для студентів з ООП також слід розглядати як арт-терапевтичну складову, адже дозволяє легко переключати увагу на іншомовний відеоряд, долаючи тривожність і перепони у комунікації та засвоюючи нові знання та навички.

Окрім формування навичок усного та писемного мовлення в формуванні іншомовної компетентності, важливу роль відіграє розуміння тексту та його інтерпретація, визначення основної думки та обговорення її. У навчанні студентів з ООП важливу роль у навчанні розумінні взаємозв'язку складових англійських текстів, їх структури та змісту, на нашу думку, відіграє застосування ментальних карт (Mind Maps). Саме техніка Mind Maps дозволяє унаочнити та візуалізувати взаємозв'язки складових текстів, в яких міститься опис про поняття, предмет, особливості економічних та психологічних досліджень, розвивати навички запам'ятовування та асоціативного мислення, задіювати в процесі отримання та засвоєння інформації обох півкуль головного мозку, що сприяє ефективній роботі та створенню цілісного уявлення про образ, поняття, структуру тощо.

Завдяки застосуванню Mind Maps під час викладання та навчання іноземної мови за професійним спрямуванням розвиваються творчі навички та інтелектуальні здібності студентів, можливість розвивати пам'ять та логічне мислення, пробуджує інтерес до проблемного навчання та засвоєння матеріалу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Складнощі у побудові діалогу в умовах іншомовної та міжкультурної комунікативної комунікації підкреслено актуальні та важливі у сучасному суспільстві, а науково-дослідні роботи та розробки фіксують різні підходи та методи для навчання і викладання, формування іншомовної комунікативної компетентності під час взаємодії учасників освітнього процесу та членів суспільства у мультикультурному просторі.

В психолого-педагогічній літературі, присвяченій дослідженню психологічних бар'єрів, виділяється пріоритетне питання формування комунікативної компетенції на основі сформованої лінгвістичної компетенції. Кожен здобувач освіти, не зважаючи на складність у зв'язку із фізичним чи ментальним порушенням здоров'я, має і конституційне право, і морально-духовне, рівні можливості для формування іншомовної компетентності, опанування іноземної мови. Саме тому вкрай важливий вибір інструментарію для роботи викладача із здобувачем освіти з особливими освітніми потребами.

Діяльність викладача та пошук підходів, методологій, технологій для роботи із студентом з інвалідністю залежить від особливостей фізичного та ментального розвитку, а також його лінгвістичних знань, умінь та інтересів, тощо.

Для подолання психологічних бар'єрів говоріння і обміну інформацією, задля створення умов соціалізації студентів з ООП слід звернути увагу на комунікативні бар'єри, адже часто психологічні бар'єри виникають внаслідок труднощів у оволодінні лексичним і граматичним матеріалом, здобувач освіти має відчувати виняткову потребу спілкуватись англійською мовою, вивчати новий матеріал, адекватно та стрімко реагувати на спонтанний діалог, комунікативну ситуацію у оволодінні професійними комунікативними темами.

Для уникання виникнення психологічних бар'єрів у мовленнєвій діяльності викладачу потрібно створити атмосферу впевненості студента у своїх силах, уміння миттєво реагувати на комунікативну ситуацію, готовність до спонтанного спілкування. На нашу думку, цьому сприятиме саме вільне використання клішованих виразів, мовленнєвих формул та розуміння змісту комунікативної ситуації.

В сучасному інклюзивному ЗВО студент неодмінно має бути включеним у мовне середовище, враховуючи його рівень знання і засвоєння іноземної мови, та відчувати себе комфортно у відповідному мовному середовищі.

Вивчення та розробка ефективних шляхів подолання бар'єрів та ускладнень у міжкультурному спілкуванні є успішним вектором в сприйнятті та взаємодії культур на шляху до побудови сучасного інклюзивного суспільства.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/o>.
2. Бойчук Юрій, Казачінер Олена. Створення інклюзивного освітнього середовища на уроках іноземної (англійської) мови в початковій школі. *Гірська школа Українських Карпат*. 2018. № 18. URL: http://mountainschool.pu.if.ua/sites/default/files/Issue_18/31.pdf.
3. Волошина О. (2016). Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до роботи в інклюзивних класах. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*. 4. С. 142–149.
4. Галашова О. Г. Формування навичок міжкультурної ділової комунікації в сфері менеджменту. *Наукові Записки. Національний Університет «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 33. Острог. С. 264–267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_33_82.
5. Глуцька Т.В., Сандовенко І.В. Позааудиторна робота зі студентами під час вивчення іноземної мови. URL: <http://surl.li/sdvtpr>.
6. Гончарова О. А. Навчання англійської мови дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху та зору. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_1/37.pdf.
7. Гребенюк О. В., Михальчук О. О., Нікітська Ю. М. Навчання іноземної мови як засіб соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Імідж сучасного педагога*, 2023. 2 (209), 94–98. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-94-98](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-94-98)
8. Дрига І. І. Вивчення англійської мови дітьми з порушеннями зору за допомогою гаджетів та у повсякденному житті. URL: [https://naurok.com.ua/stattya-vivchennya-angliysko-movi-ditmi-z-porushenniami-zoru-za-dopomogoyu-gadzhativ-ta-u-povsyakdennomu-zhitti-151847.html](https://naurok.com.ua/stattya-vivchennya-angliysko-movi-ditmi-z-porushenniami-zoru-za-dopomogoyu-gadzhativ-ta-u-povsyakdennomu-zhitti).
9. Задунайська Ю. В. Формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2018. Вип. 23. С. 30–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2018_23_8
10. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної ради України. 2019. No 2657-VIII. 2661-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
11. Замша А. В. Формування в учнів із порушеннями слуху англомовних читацьких умінь. *Інноваційна педагогіка. Теорія та методика навчання (з галузей знань)*. 2019. Випуск 17. Т. 2. С. 91–94. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/17/part_2/22.pdf.
12. Ільїна О. Особливості формування комунікативної англомовної компетенції студентів-економістів за умов дистанційного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 35, том 3. С. 219–224.
13. Камінін І. М. Впровадження принципів інклюзивної освіти в процес навчання англійської мови в школі. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/93>.
14. Казачінер О. С. Навчання іноземних мов дітей з особливими освітніми потребами. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_1/37.pdf.
15. Кіш Н. В. Бар'єри ефективної міжкультурної комунікації глобального інженера. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Педагогіка, соціальна робота"*. Випуск 34. С. 86–89.
16. Кукатас Ч. Теоретичні основи мультикультуралізму. URL: http://dialogsorg.ua/ua/issue_full.php?m_id=10227.
17. Лубянова Олеся. «Формування іншомовної соціокультурної компетенції у студентів із вадами слуху в ВНЗ». *Наукові записки. Випуск 104 (2). Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч.* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2012. 512 с. (2007): 474.
18. Ребрій О. В. Теорія міжкультурної комунікації: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» факультету іноземних мов. Харків. 2022. 100 с.
19. Спеціальний курс допоможе вивчити англійську дітям з дислексією. URL: <https://osvitoria.media/news/spetsialnyj-kurs-dopomozhe-vyvchyty-anglijsku-dityam-iz-dysleksiyeyu/>.
20. Степаненко А. В. Підготовка майбутніх вчителів іноземної мови до реалізації особистісно-орієнтованого навчання в сучасній школі в контексті інклюзивної освіти. *Наукові записки ЦДПУ. Філологічні науки*. 2018. Вип. 165. С. 574–578.
21. Чиж С. Г. Інтерактивні шляхи реалізації комунікативного підходу до вивчення іноземної мови дітьми з особливими потребами. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_75/part_3/32.pdf.
22. Чорна В. М. Особливості іншомовної комунікативної компетентності в удосконаленні фахової діяльності вчителя іноземної мови. *Імідж сучасного педагога*. 2021. 5 (200), 81–84. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5\(200\)-81-84](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5(200)-81-84).
23. Шапочка К. А. Формування соціокультурної компетенції засобами перекладу в умовах інклюзивного навчання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*. 2016. 4. С. 136–142.

24. Щерба Н. С. Інклюзивне навчання іноземної мови старшокласників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: особливі освітні потреби та адаптаційні заходи. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2018. 4 (24). С. 20–24.
25. Bilova A. SOME ALTERNATIVE METHODS OF EFL TEACHING. *Anglistics and Americanistics*, 2018. (15). P.40–46. URL: <https://anglistika.dp.ua/index.php/AA/article/view/156>
26. Canal M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy / M. Canal. Richards J. and Schmidt R., (eds.) *Language and Communication*. London: Longman.1983. P. 2–27.
27. Stoller F. Films and Videotapes in the ESL/ EFL Classroom. Paper presented at the annual meeting of the Teachers of English to speakers of other languages. 1988. URL: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED299835.pdf>.

References:

1. Batsevych, F.S. Slovnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii. [Dictionary of terms of intercultural communication]. Retrieved from: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/o> [in Ukrainian].
2. Boichuk Yurii, Kazachiner Olena. (2018). Stvorennia inkliuzyvnoho osvitnoho seredovyscha na urokakh inozemnoi (anhliiskoi) movy v pochatkovii shkoli [Creating of inclusive educational environment during lessons of foreign (english) language in the elementary school]. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat*. № 18. Retrieved from: http://mountainschool.pu.if.ua/sites/default/files/Issue_18/31.pdf [in Ukrainian].
3. Voloshyna, O. (2016). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy do roboty v inkliuzyvnykh klasakh [Preparing of future teachers of foreign language for the work in inclusive classes]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Pedahohika*. 4. S. 142–149 [in Ukrainian].
4. Halashova, O.H. (2013). Formuvannia navychok mizhkulturnoi dilovoi komunikatsii v sferi menedzhmentu [Intercultural business communication skills formation in the field of management]. *Naukovi Zapysky. Natsionalnyi Universytet «Ostrozka akademiia». Serii «Filolohichna»*. 33. Ostroh. S. 264 – 267. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_33_82 [in Ukrainian].
5. Hlutska, T.V., & Sandovenko, I.V. Pozaaudytorna robota zi studentamy pid chas vyvchennia inozemnoi movy [Extracurricular work with students while learning a foreign language]. Retrieved from: <http://surl.li/sdvtv> [in Ukrainian].
6. Honcharova, O.A. Navchannia anhliiskoi movy ditei molodshoho shkilnoho viku z vadamy slukhu ta zoru [Teaching English to children of primary school age with hearing and visual impairments]. Retrieved from: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_1/37.pdf [in Ukrainian].
7. Hrebeniuk, O.V., Mykhalchuk, O.O., & Nikitska, Yu.M. (2023). Navchannia inozemnoi movy yak zasib sotsializatsii ditei z osoblyvymy osvitnimi potrebamy [Learning a foreign language as a means of socialization of children with special educational needs]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 2 (209), 94–98. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2\(209\)-94-98](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-2(209)-94-98) [in Ukrainian].
8. Dryha, I.I. Vyvchennia anhliiskoi movy ditmy z porushenniamy zoru za dopomohoiu hadzhetiv ta u povsiakdennomu zhytti [Learning a foreign language as a means of socialization of children with special educational needs]. Retrieved from: <https://naurok.com.ua/stattya-vivchennya-angliysko-movi-ditmi-z-porushennyami-zoru-za-dopomogoyu-gadzhativ-ta-u-povsyakdennomu-zhitti-151847.html> [in Ukrainian].
9. Zadunaiska, Yu.V. (2018). Formuvannia profesiinoi inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly. [Formation of professional foreign language communicative competence of future primary school teachers]. *Sotsialno-humanitarnyi visnyk*. 23. S. 30–34. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2018_23_8 [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (2019). Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy. No 2657-VIII. 2661-VIII [Law of Ukraine "On Education". Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2019. No. 2657-VIII. 2661-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
11. Zamsha, A.V. (2019). Formuvannia v uchniv iz porushenniamy slukhu anhlovnykh chytatskykh umin. English reading skills formation in hearing impairment pupils [English reading skills formation in hearing impairment pupils]. *Innovatsiina pedahohika. Teoriia ta metodyka navchannia (z haluzei znan)*. Vypusk 17. T. 2. S. 91–94. Retrieved from: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/17/part_2/22.pdf [in Ukrainian].
12. Iliina, O. (2021). Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi anhlovnoyi kompetentsii studentiv-ekonomistiv za umov dystantsiinoho navchannia [Peculiarities of the formation of communicative English language competence of economics students under the conditions of distance learning]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp 35. tom 3. S. 219–224 [in Ukrainian].
13. Kamynin, I.M. Vprovadzhennia pryntsyviv inkliuzyvnoi osvity v protses navchannia anhliiskoi movy v shkoli [Implementation of the principles of inclusive education in the process of learning English at school]. Retrieved from: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/93> [in Ukrainian].
14. Kazachiner, O. S. Navchannia inozemnykh mov ditei z osoblyvymy osvitnimi potrebamy [Teaching foreign languages to children with special educational needs]. Retrieved from: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_1/37.pdf [in Ukrainian].
15. Kish, N.V. Bariery efektyvnoi mizhkulturnoi komunikatsii hlobalnoho inzhenera [Barriers to effective intercultural communication of the global engineer]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Pedahohika, sotsialna robota»*. 34. S. 86–89 [in Ukrainian].

16. Kukatas, Ch. Teoretychni osnovy multykulturalizmu [Theoretical foundations of multiculturalism]. Retrieved from: http://dialogsorg.ua/ua/issue_full.php?m_id=10227 [in Ukrainian].
17. Lubianova, O. (2012). «Formuvannia inshomovnoi sotsiokulturnoi kompetentsii u studentiv iz vadamy slukhu v VNZ» [The formation of foreign language sociocultural competence among students with hearing impairments at universities]. *Naukovi zapysky. Vypusk 104 (2). Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo): U 2 ch.* Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. 512 s. (2007): 474 [in Ukrainian].
18. Rebrii, O.V. (2022). Teoriia mizhkulturnoi komunikatsii: konspekt leksii dlia studentiv osvitno-kvalifikatsiinoho rivnia «Mahistr» fakultetu inozemnykh mov [The theory of intercultural communication: a summary of lectures for students of the "Master's" educational and qualification level of the Faculty of Foreign Languages]. Kharkiv. 100 s. [in Ukrainian].
19. Spetsialnyi kurs dopomozhe vyvchyty anhliisku ditiam z dysleksiieiu [A special course will help children with dyslexia]. Retrieved from: <https://osvitoria.media/news/spetsialnyj-kurs-dopomozhe-vyvchyty-anglijsku-dityam-iz-dysleksiyeyu/> [in Ukrainian].
20. Stepanenko, A.V. (2018). Pidhotovka maibutnikh vchyteliv inozemnoi movy do realizatsii osobystisno-orientovanoho navchannia v suchasni shkoli v konteksti inkluzyvnoi osvity [Preparation of future foreign language teachers for the implementation of person-oriented learning in a modern school in the context of inclusive education]. *Naukovi zapysky TsDPU. Filolohichni nauky.* 165. S. 574–578 [in Ukrainian].
21. Chyzh, S.H. Interaktyvni shliakhy realizatsii komunikativnogo pidkhodu do vyvchennia inozemnoi movy ditmy z osoblyvymy potrebamy [Interactive ways of implementing a communicative approach to learning a foreign language for children with special needs]. Retrieved from: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_75/part_3/32.pdf [in Ukrainian].
22. Čorna, V.M. (2021). Osoblyvosti inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti v udoskonalenni fakhovoi diialnosti vchytelia inozemnoi movy [Peculiarities of foreign language communicative competence in improving the professional activity of foreign language teachers]. *Imidzh suchasnoho pedahoha.* 5 (200), 81–84. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5\(200\)-81-84](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5(200)-81-84) [in Ukrainian].
23. Shapochka, K.A. (2016). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii zasobamy perekladu v umovakh inkluzyvnoho navchannia [Formation of sociocultural competence by means of translation in the conditions of inclusive education]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Pedahohika.* 4. S. 136–142 [in Ukrainian].
24. Shcherba, N.S. (2018). Inkluzyvne navchannia inozemnoi movy starshoklasnykiv z porushenniamy funktsii oporno-rukhovoho aparatu: osoblyvi osvitni potreby ta adaptatsiini zakhody [Inclusive foreign language training of high school students with musculoskeletal disorders: special educational needs and adaptation measures]. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education».* 4 (24). S. 20–24 [in Ukrainian].
25. Bilova, A. (2018). SOME ALTERNATIVE METHODS OF EFL TEACHING. *Anglistics and Americanistics,* (15). P.40–46. Retrieved from: <https://anglistika.dp.ua/index.php/AA/article/view/156> [in English].
26. Canal, M. (1983). From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy / M. Canal. Richards J. and Schmidt R., (eds.) *Language and Communication.* London: Longman. P. 2–27 [in English].
27. Stoller, F. (1988). Films and Videotapes in the ESL/ EFL Classroom. Paper presented at the annual meeting of the Teachers of English to speakers of other languages. Retrieved from: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED299835.pdf> [in English].